

120 let

Lovecko-lesnického muzea v Úsově

Magda Zmrhalová

V letošním roce si připomínáme 120. výročí založení Lovecko-lesnického muzea v Úsově, v němž je nainstalována původní lichtenštejnská expozice přírodovědných a loveckých sbírek z přelomu 19. a 20. století. Je jednou z mála v Evropě, v níž se v původním stavu zachovaly exponáty staré mnohdy více než 120 let. Počátky úsovského muzea jsou spojeny s knížecím rodem Lichtenštejnů, jedním z nejstarších a nejbohatších šlechtických rodů ve střední Evropě.

Lichtenštejnové kromě jiného významnou měrou přispěli k rozvoji lesnictví a myslivosti u nás. První zprávy o myslivosti v souvislosti s jejich rodem pocházejí z poloviny 17. století. S rozvojem lesnictví vznikala potřeba zvýšit kvalifikaci lesního personálu, avšak lesnické školy byly v té době jen v alpských zemích. To mohlo být důvodem k vybudování mistrovské školy pro lichtenštejnské lesní úředníky v Lednici okolo roku 1795 (po vyškolení dostatečného počtu lesních odborníků však škola zanikla). Později, v roce 1850, byl vypracován návrh na zřízení dvouleté Moravsko-slezské lesnické školy, která měla být financována z pravidelných příspěvků všech majitelů lesů na Moravě a ve Slezsku (první lesnická škola

na Moravě, založená V. Hlavou, existovala v letech 1821–1830 v Dačicích – pozn. aut.). Nejvíce lesů v zemi tehdy vlastnil kníže Alois II. z Lichtenštejna (1796–1858), jenž nabídl v roce 1852 pro potřeby navrhované školy zámek Úsov jižně od Šumperka a jeho revír. Ještě téhož roku tam byla škola otevřena, avšak již v roce 1867 byla přesunuta na hrad Sovinec a odtamtud v roce 1896 do Hranic, kde sídlí dodnes jako Střední lesnická škola v Hranicích.

V té době v našich zemích probíhala silná vlna zakládání vlastivědných, ale i specializovaných muzeí (nejstarším specializovaným muzeem v Evropě je dnešní Muzeum lesnictví, myslivosti a rybářství na zámku Ohrada u Hluboké nad Vltavou, založené

Schwarzenberg v roce 1841) a současně nadále trvala potřeba odborně vzdělaných pracovníků v lesnictví a myslivosti. Atmosféra a podmínky pro vznik úsovského muzea tedy byly nanejvýš příznivé. Založení loveckého a lesnického muzea v Úsově však nebylo jednorázovým aktem, a možná i proto se v souvislosti s touto událostí objevují v různých zdrojích rozdílná data (1897, 1898, 1900).

JULIUS WIEHL – DŮLEŽITÁ POSTAVA V HISTORII MUZEA

Dnešní Lovecko-lesnické muzeum v Úsově vzniklo jako soukromé zařízení z iniciativy znamenitého a prozíravého lesnického odborníka Julia Wiehla (1847–1917), který

Expozice domácí fauny, kolekce polních a lesních ptáků, 2017. Foto Michaela Stuchlá

v letech 1895 až 1915 působil jako vrchní lesní rada lichtenštejnského panství. Zastával myšlenku aktuální i v dnešní době, totiž že bez znalostí minulosti lesního hospodářství není možné dobře pochopit jeho současný stav ani vyvodit správné zásady pro hospodaření v budoucnu. Podle jeho představ mělo o minulosti lesa poučit lesníka nejlépe muzeum. Už v roce 1897 se mu podařilo získat od knížete Jana II. z Lichtenštejna (1840–1929) povolení založit muzeum. K jeho otevření však došlo až po delší době.

Za datum vzniku úsovského muzea se považuje 6. února 1898, kdy Julius Wiehl vydal cirkulář oznamující všem lesním úřadům lichtenštejnského panství založení muzea. Zaměstnancům bylo nařízeno sbírat pro muzeum exponáty, které měly dávat věrný obraz o lesním hospodářství a myslivosti na lichtenštejnském panství. K prvním exponátům a preparátům patřily ty, jež byly do té doby uloženy na lesních úřadech. Původně mělo muzeum sloužit především k rozšíření a prohloubení odborných znalostí lesníků, až v druhé řadě také k reprezentačním účelům

domény a k osvětě. Současně měly muzejní sbírky tvořit základ pro různé lesnické a myslivecké výstavy.

První sbírkové předměty byly shromáždovány hned po vydání zmíněného cirkuláře, avšak sídlo muzea tehdy ještě nebylo známo. Nejprve se uvažovalo o jeho zřízení v lichtenštejnském úřadu pro hospodářskou úpravu lesů v Rabensburgu (Dolní Rakousko, asi 10 km jižně od Břeclavi), proto tam také byly první exponáty zasílány. Jejich počet se během dvou let natolik rozrostl, že v roce 1900 již bylo možné začít s postupnou instalací sbírek. Za sídlo muzea byl z praktických důvodů nakonec vybrán úsovský zámek. Jednak jeho prostory po ukončení provozu lesnické školy nebyly využívány, jednak byla upřednostněna výhodná poloha Úsova blízko Olomouce, kde od roku 1897 sídlilo ústřední lesní ředitelství lichtenštejn-

Černobílá poblednice – montáž fotografií z úsovského muzea, 20.–40. léta 20. století. Foto sbírkový fond Vlastivědného muzea v Šumperku.

Julius Wiehl. Repro Les a lov

ské domény. Jeho přednosta, Julius Wiehl, měl nad budováním knížecího muzea patrnát a k 1. květnu roku 1900 nechal přeložit lovecké a lesnické muzeum z Rabensburgu do Úsova. Muzeum tehdy mělo název „Fürst Johann Liechtenstein'sches Forst- u. Jagdmuseum Mährisch Aussee“.

ROZKVĚT MUZEA

Zpočátku byly pro expozici na úsovském zámku vyčleněny tři sály. Sbírkový dokumentující vývoj lesnictví a myslivosti na lichtenštejnském panství se však nadále rozrůstaly. Koncem roku 1902 se expozice rozšířila již do osmi sálů a bylo evidováno 1660 sbírkových jednotek. Z toho roku také pocházejí první doklady o návštěvách z řad veřejnosti, avšak přesnější údaje o počtu návštěvníků jsou známy až z posledních šesti let před první světovou válkou (3749 návštěvníků v roce 1908; vstupné bylo zavedeno až v roce 1933). V roce 1909 byl pro muzeum pořízen turniket, který zajišťoval automatické počítání návštěvníků. V roce 1906 bylo k dispozici 12 sálů, v roce 1908 již 14 sálů. V roce 1911 byl sbírkový fond muzea považován za kompletní.

První světová válka přinesla podstatnou změnu v původním zaměření úsovského muzea na „domácí“ exponáty dokumentující

Chodba ve 2. patře muzea v roce 1974. Foto A. Suchan

Lovecko-lesnické muzeum v Úsově, 2004. Foto M. Zmrhal

Chodba ve 2. patře muzea, 2004. Foto M. Zmrhal

lesnictví a myslivost z lichtenštejnských majetků zejména na Moravě, v Čechách a Dolním Rakousku. V roce 1915 tam totiž byly přemístěny lovecké trofeje prince Jindřicha Lichtenštejna (1853–1914), které získal na svých výpravách do ciziny a v roce 1911 je odkázal muzeu. Tím byly muzejní sbírky obohaceny o trofeje především z Afriky, ale i z Ameriky, Arábie a Asie. Dnes jsou pro návštěvníky velmi atraktivní částí původní lichtenštejnské expozice situované v prvním patře zámecké budovy. V roce 1916 se prostory muzea rozšířily na 18 výstavních místností. V jednotlivých místnostech byly lovecké a lesnické sbírky členěny tematicky. Kromě loveckých trofejí domácích (pocházejících z lichtenštejnského panství) a exotických (z darů prince Jindřicha) byla v muzeu již i poměrně rozsáhlá sbírka loveckých a lesnických zbraní.

Velký zásah do lichtenštejnského majetku představovala pozemková reforma (uzákoněná v letech 1919–1920) po vzniku samostatného Československa, na jehož území Lichtenštejnové ztratili přibližně

třetinu svých držav. Většina lesů a úsovský hradní a zámecký areál včetně muzea však původním majitelům zůstaly. Část sbírkového fondu (většinou duplikátů) byla v letech 1924–1927 převedena na nově vzniklou českou Vysokou školu zemědělskou v Brně. Pro účely výuky byly využity především sbírky hmyzu, dřevin a některé další exponáty.

V meziválečném období byly exponáty doplňovány jen sporadicky, původní sbírkový fond zůstal téměř v nezměněném stavu. Poněkud větší přírůstky přibýly v letech 1936 (kolekce loveckých trofejí prince Ferdinanda Andrease Lichtenštejna) a 1939 (menší kolekce trofejí prince Arnulfa von Bayern). Od roku 1938 byl Úsov obsazen německým vojskem a za druhé světové války se provoz muzea omezil, nicméně v té době bylo pro expoziční účely k dispozici 19 místností.

MUZEUM PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Po druhé světové válce připadl znárodněný lichtenštejnský majetek státu. Úsovský zámek byl dále navštěvován veřejností

(zejména v podobě školních výletů), lichtenštejnská expozice se téměř nezměnila. Od roku 1952 bylo muzeum pod správou tehdejšího Krajského muzea v Olomouci. V letech 1952 až 1956 probíhala celková inventarizace a reinstalace úsovských sbírek s respektem k jejich dosavadnímu rázu a poměrně unikátnímu původu. V tomto období bylo posíleno přírodovědné a lesnické zaměření muzea, zoologické sbírky byly uspořádány systematictěji. V roce 1958 bylo evidováno 2651 sbírkových předmětů, jež byly nainstalovány v 15 sálech, na chodbách a schodištích.

V období 1967–1969, tedy přibližně před padesáti lety, bylo úsovské muzeum postupně převedeno pod dnešní Vlastivědné muzeum v Šumperku. V letech 1969 až 1977 probíhala tzv. prvo- i druhostupňová, dodnes platná evidence celého úsovského sbírkového fondu, který v současnosti obsahuje 3850 sbírkových předmětů. Převažují zoologické exponáty, ale sbírkový fond je tvořen i kolekcemi sbírek historických, botanických a geologických. Dochovaly se také

Expozice domácí fauny, kolekce savců, 2017. Foto Michaela Stuchlá

Expozice domácí fauny, kolekce hmyzu, 2017. Foto Michaela Stuchlá

Kolekce trofejí kozorožce sibiřského. Foto M. Zmrhal

Expozice domácí fauny, lovecký salon, 2017. Foto Michaela Stučlá

původní dokumenty o budování úsovského muzea do roku 1945. Dnes je tento archivní fond vzácným badatelským materiálem.

Vedle preparace a konzervace sbírkových předmětů bylo třeba i stavebních zásahů. První větší rekonstrukce budovy proběhla v letech 1974 až 1977, zásadní opravy se týkaly omítek a fasád, střechy a elektrické instalace. V té době dosahovala návštěvnost muzea ročně až 62 500 osob (pro vykazování počtu návštěvníků i velikosti sbírkového fondu existovala v různých obdobích různá kritéria, proto je třeba tato čísla považovat za orientační). Nejrozsáhlejší rekonstrukce úsovského hradu a zámku v novodobé historii se uskutečnila v letech 1983–1990. Po tu dobu byl celý areál pro veřejnost dokonce uzavřen. Kromě dalších stavebních zásahů (jako bylo např. statické zajištění základů hlavní budovy a skalního podloží) došlo i k instalaci sbírek, avšak opět se zachováním původního pojetí muzea, zejména původní prezentace lesnictví a lovců. Po otevření zrekonstruovaného muzea dosahovala jeho návštěvnost okolo 60 000 osob ročně. Dokončovací práce pokračovaly až do roku 1995.

V roce 2002 byla veřejnosti nově zpřístupněna Galerie akademického malíře Lubomíra Bartoše. Byla vybudována ve třetím patře v prostorách bývalého zoologického a historického depozitáře. Tímto aktem bohužel původní podoba obou depozitářů zanikla. O čtyři roky později, v roce 2006, byl opraven a zrekonstruován objekt označovaný tradičním názvem „stará škola“. V této budově 15 let působila již zmíněná lesnická škola. V roce 2007 bylo vybudováno občerstvení pro veřejnost a v prostorách staré školy byla instalována stálá expozice „Úsov – kolébka lesnického školství na

Moravě“, přibližující historii moravského středního lesnického školství až do počátku 21. století. O dva roky později přibyla expozice „Hádky pánů z Vlašimi“ a v roce 2014 expozice s názvem „Pohádky na zámku Úsov“.

2017: EXPOZICE V NOVÉM KABÁTĚ

Poslední instalace části stálé expozice Lovecko-lesnického muzea v Úsově, dokumentující domácí faunu a lesnictví, probíhala v letech 2016 až 2017. Důvodem byla potřeba inovace muzejního provozu a zatraktivnění stálé expozice pro návštěvníky při současném zachování její historické hodnoty. V reinstalované části expozice zůstaly zachovány všechny dosavadní exponáty a značná část původních vitrín, jež byly opraveny, nafládrovány, nově nasvíceny a doplněny překližkovými prvky nového fundusu. Celkem je zde vystaveno na 1200 exponátů představujících jednotlivé aspekty lesnictví a myslivosti (lov, zoologické a botanické sbírky). Statické exponáty byly doplněny novými doprovodnými texty, audiovizuálními a interaktivními prvky včetně velkoplošného promítání filmu. Některé exponáty byly nově umístěny volně v prostoru. Reinstalace expozice proběhla v devíti místnostech a nevyžadovala žádné stavební úpravy výstavních prostor. Nová expozice domácí fauny a lesnictví byla

otevřena 1. dubna 2017, její provoz probíhá formou volných prohlídek. Během loňského roku úsovské muzeum navštívilo téměř 40 000 osob. Za úsovskou expozici domácí fauny a lesnictví byla Vlastivědnému muzeu v Šumperku udělena „Cena Olomouckého kraje za přínos v oblasti kultury za rok 2017“ v kategorii „Cena za výjimečný počín v oblasti ochrany a popularizace kulturních hodnot“. Projekt expozice autorského kolektivu Rusina Frei architekti obdržel v rámci nominace na cenu Rudolfa Eitelbergera 2017 čestné uznání spolku Za krásnou Olomouc.

V letošním roce si připomeneme 120 let trvání Lovecko-lesnického muzea v Úsově, tohoto ojedinělého historického muzea ve střední Evropě, na všech kulturních akcích a doprovodných programech, které budou označeny jednotným logem k výročí. Budou mít podobu přednášek a komentovaných prohlídek, pohádkových či prázdninových dnů, krátkodobých výstav a dalších aktivit. Aktuální informace najdete na www.muzeum-sumperk.cz.

Autorka:

RNDr. Magda Zmrhalová

Vlastivědné muzeum v Šumperku

Použitá literatura je k dispozici v knihovně

Vlastivědného muzea v Šumperku.

Otvírací doba Lovecko-lesnického muzea v Úsově

Zámek je otevřen pro veřejnost v období od dubna do října od úterý do neděle, pondělky jsou zavíracím dnem.

Otvírací hodiny:

duben, září a říjen: od 9.00 do 16.30 hod.

květen a červen: od 9.00 do 18.00 hod.

červenec a srpen: od 9.30 do 19.00 hod.

Více na www.muzeum-sumperk.cz